

Albert Jan Swart
Sectoreconoom
Industrie

Stand van de Industrie

...industrieel bedrijfsleven in economisch perspectief

Sentiment ondernemers hersteld van zomerdipje

Sector Advisory
Oktober 2018

Stand van de Industrie – Sentiment ondernemers hersteld van zomerdipje

25 oktober 2018

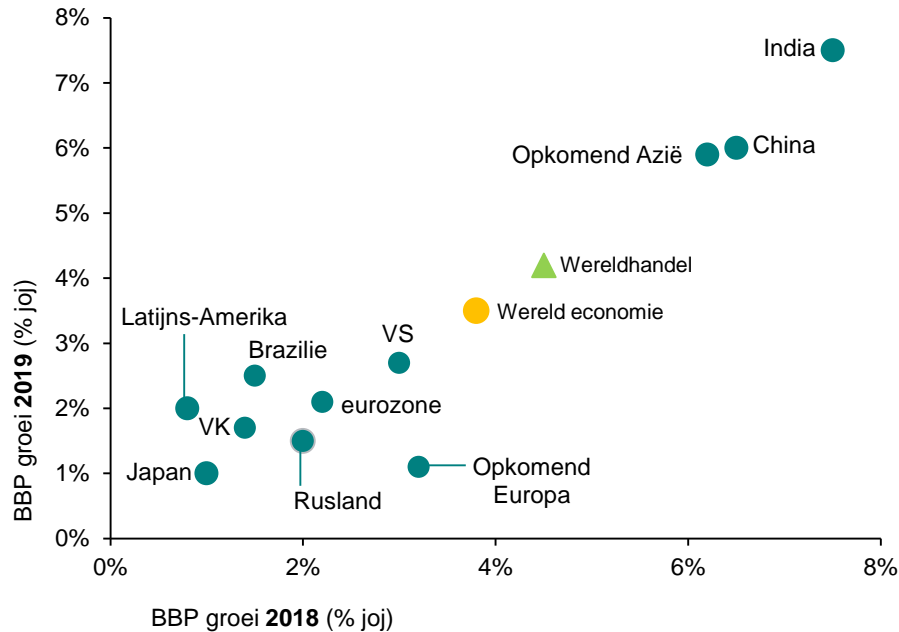
Inhoudsopgave

sheet

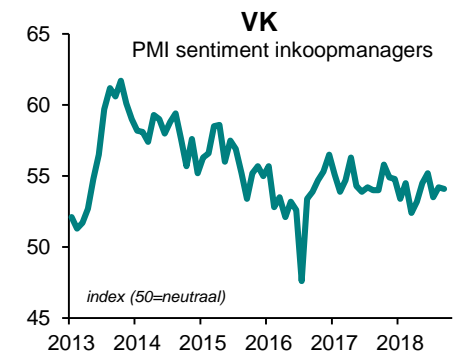
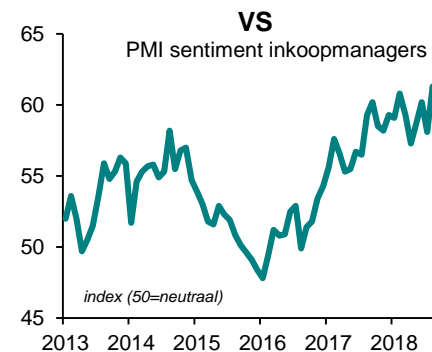
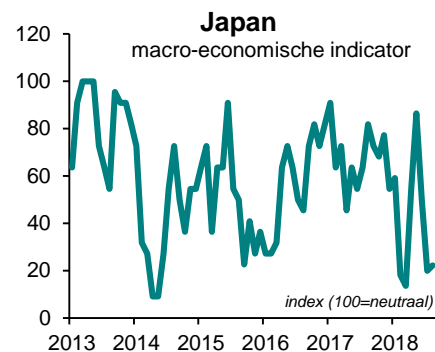
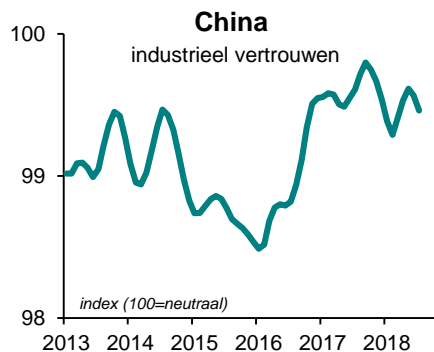
1	Macro-economie	▶	Mondiaal, eurozone, Nederland	2, 3 en 4
2	Sectorbeeld	▶	Totaaloverzicht sector Industrie	5
3	Vertrouwensindicatoren	▶	PMI, producenten- en consumentenvertrouwen, sentiment	6 en 7
4	Industriële productie	▶	Trends in productie	8
5	Omzetontwikkelingen	▶	Trends in omzet	9
6	Afzetprijzen	▶	Afzetprijzen per industriële branche	10
7	Grondstoffen en valuta	▶	Richting van grondstofprijzen en belangrijkste valuta	11
8	Exportontwikkelingen	▶	Ontwikkelingen in de export van goederen	12
9	Bezettingsgraad	▶	Capaciteitsbenutting industrie in Nederland en Europa	13
10	Arbeidsmarkt	▶	Vacatures, uitzenduren, werkgelegenheid en personeelssterkte	14
11	Bedrijfsdemografie	▶	Faillissementen, oprichtingen, opheffingen, fusies & overnames	15
A	Appendix	▶	Contactgegevens, disclaimer en extra informatie	16

1 Macro-economie - Mondiaal

Wereldeconomie laat gemengd beeld zien

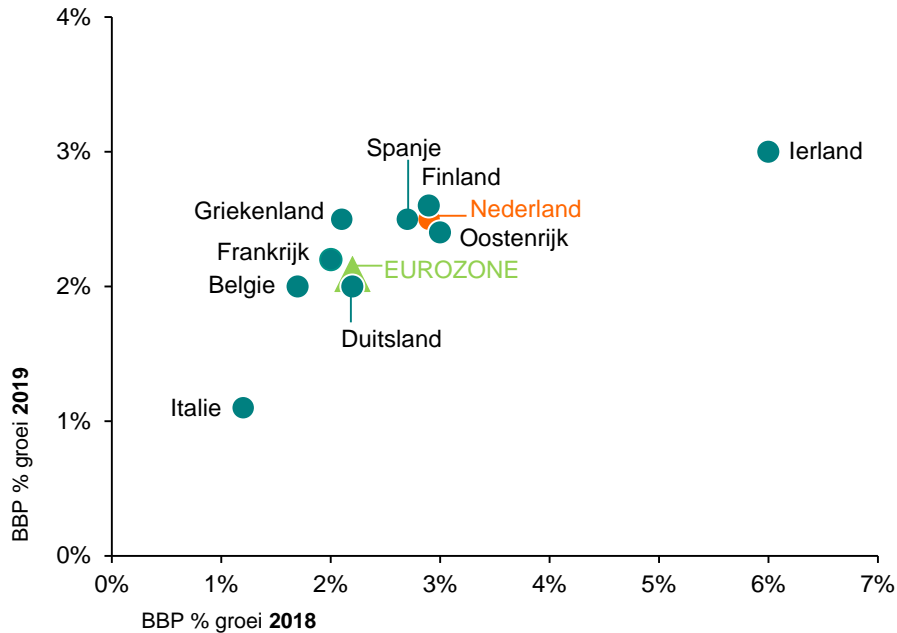

- ▶ De VS laten een sterke groei zien, met een werkloosheid van 3,7%, het laagste niveau sinds 1969. Niets wijst nog op versnellende loongroei die de inflatie kan opdrijven.
- ▶ In de eurozone zijn de economische omstandigheden verzwakt, wat te zien is aan de Duitse export. Orders voor kapitaalgoederen vanuit landen buiten de eurozone houden de Duitse industrie op de been. Buiten de eurozone wordt nog flink geïnvesteerd.
- ▶ Azië staat er niet echt sterk voor, met wisselende cijfers voor ondernemersvertrouwen. Trumps conflict met China blijft een zorgpuntje, maar omdat de Chinese export naar de VS maar een paar procent van de economie bedraagt, moeten we ons niet al te druk maken.
- ▶ Dichter bij huis laat Italië het begrotingstekort oplopen. Het brexit-proces lijkt een chaos en blijft dus spannend.

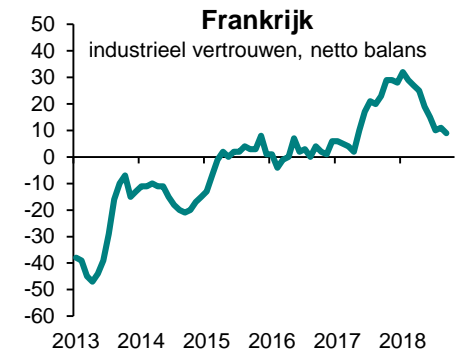
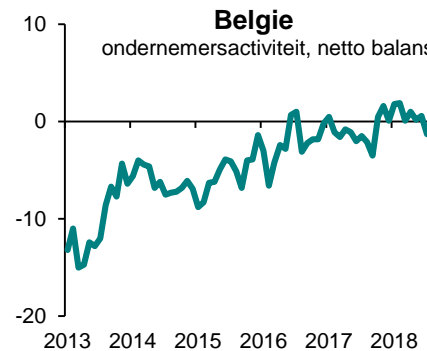
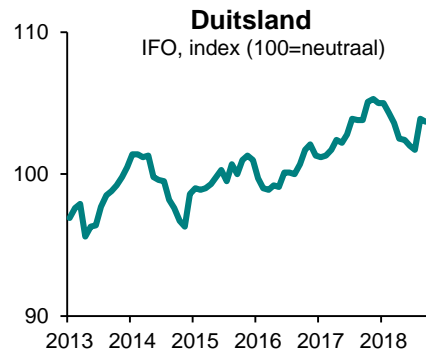
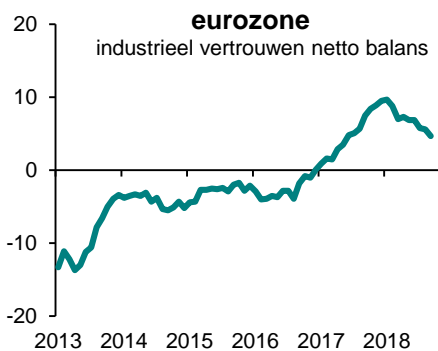

1 Macro-economie - eurozone

Zwakke internationale handel in de eurozone, risico's rond Italië en brexit

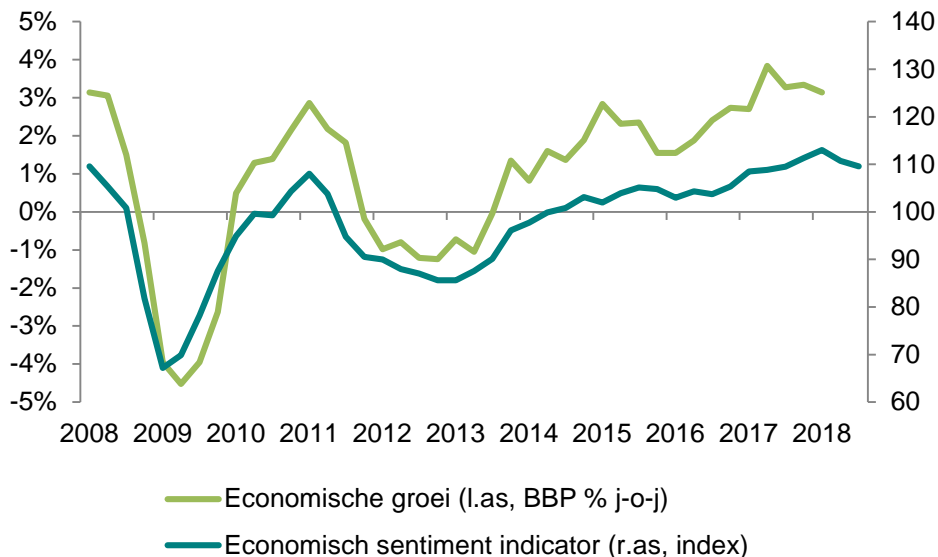
- ▶ De economische omstandigheden in de eurozone zijn zwakker geworden. De index van de Europese Commissie voor het economisch sentiment laat al sinds begin dit jaar een dalende lijn zien. De internationale handel is de boosdoener. De groei van de Duitse industrie is vertraagd, wat te wijten is aan een afname van binnenlandse orders en orders uit de rest van de eurozone.
- ▶ De Italiaanse regering laat het begrotingstekort oplopen tot 2,4%, tot onvrede van de rest van de EU. Ook de markten reageerden onaangenaam verrast, de rente op Italiaanse staatsobligaties liep flink op. Op 23 oktober eiste de Europese Commissie een nieuwe begroting van Italië.
- ▶ De situatie rond de brexit lijkt een chaos. Het is onduidelijk of de schermutselingen bij het onderhandelingspel horen, of dat we toch afstevenen op een snoeiharde brexit.

1 Macro-economie - Nederland

Nederlandse economie verrast met sterke cijfers in vertragende eurozone

	2016	2017	2018	2019
BBP	2,1	3,0	2,9	2,5
Particuliere consumptie	1,5	1,9	2,8	2,3
Overheidsconsumptie	1,1	1,1	1,9	2,9
Investerings	5,2	6,2	5,6	4,2
Uitvoer	4,1	5,6	3,2	4,3
Invoer	3,9	5,1	3,5	4,9
Consumentenprijzen (CPI)	0,3	1,4	1,6	2,6
Werkloosheid (% ber. bev.)	5,1	4,9	3,8	3,5

► Opnieuw sterke groei dit jaar

De Nederlandse economie groeit dit jaar opnieuw sterk – met bijna 3%. Dat is vergelijkbaar met de groei in 2017. Onze bbp-raming is ongewijzigd. Voor 2019 verwachten we een wat lagere, maar nog steeds stevige groei van zo'n 2,5%.

► Nederland presteert beter dan rest eurozone

Terwijl de groei in de eurozone vertraagt, lijkt de Nederlandse economie zich daar verrassend genoeg aan te onttrekken. Terwijl in de eurozone de stijging van het bruto binnenlands product (bbp) in de eerste twee kwartalen duidelijk achterbleef bij de gemiddelde kwartaalgroei in 2017, was daar in Nederland amper sprake van. Ook in ons land zagen we een lagere bbp-groei in het eerste kwartaal, maar in het voorjaar veerde deze weer op. Zowel de binnenlandse bestedingen als de uitvoer blijven stijgen. De krimp van de uitvoer in het eerste kwartaal lijkt eenmalig te zijn geweest.

► Nederlands ondernemersvertrouwen verbetert

De Nederlandse vertrouwensindicatoren hebben vanaf hun zeer hoge niveaus in februari een daling laten zien, maar ze liggen nog steeds op een hoog niveau. We verwachten dan ook dat de economische groei aanhoudt. Wel kan de groei wat afzakken. De Nederlandse economie is open en heel gevoelig voor de internationale handel.

2 Sectorbeeld

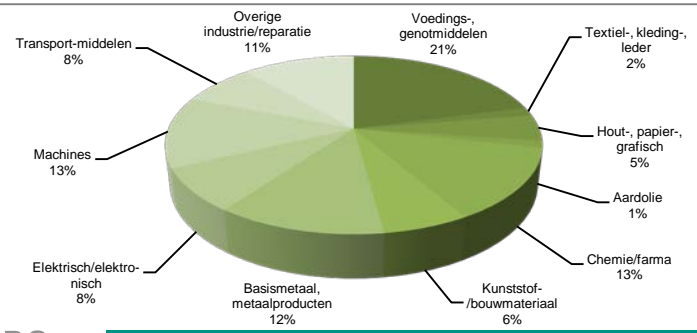
Minder positief over economie, maar ondernemers blijven optimistisch over eigen productie

Oordeel van ondernemers in sectoren over omzet, prijs, personeel en economisch klimaat (>0 = meer positief gestemde ondernemers)

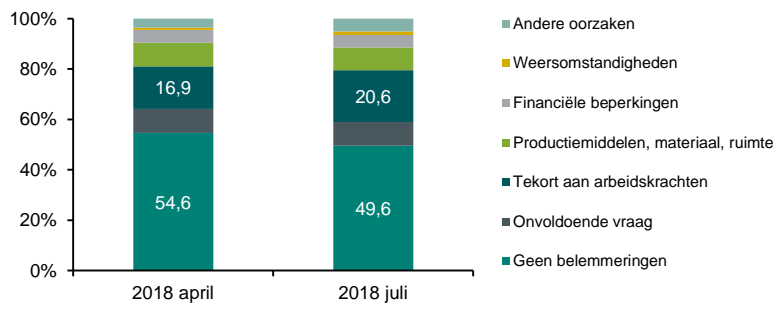

- ▶ Nog altijd overheerst het optimisme, met name over de productie in de komende drie maanden.
- ▶ Wat betreft het economisch klimaat zijn sommige branches, zoals de metaalproductenbranche, minder optimistisch. Wellicht heeft dit te maken met zorgen over eventuele handelsbeperkingen.
- ▶ Ook ondernemers in de transportmiddelenindustrie zijn minder positief geworden over het economisch klimaat. Het sentiment zal waarschijnlijk verder afnemen door het bericht dat VDL Nedcar 1.000 van de 7.000 banen schrapt door een afname van bestellingen van BMW in 2019.
- ▶ Een tekort aan arbeidskrachten vormt een steeds grotere belemmering.

Aandeel industriële branches in totale sector industrie (% van toegevoegde waarde; K1-2018)

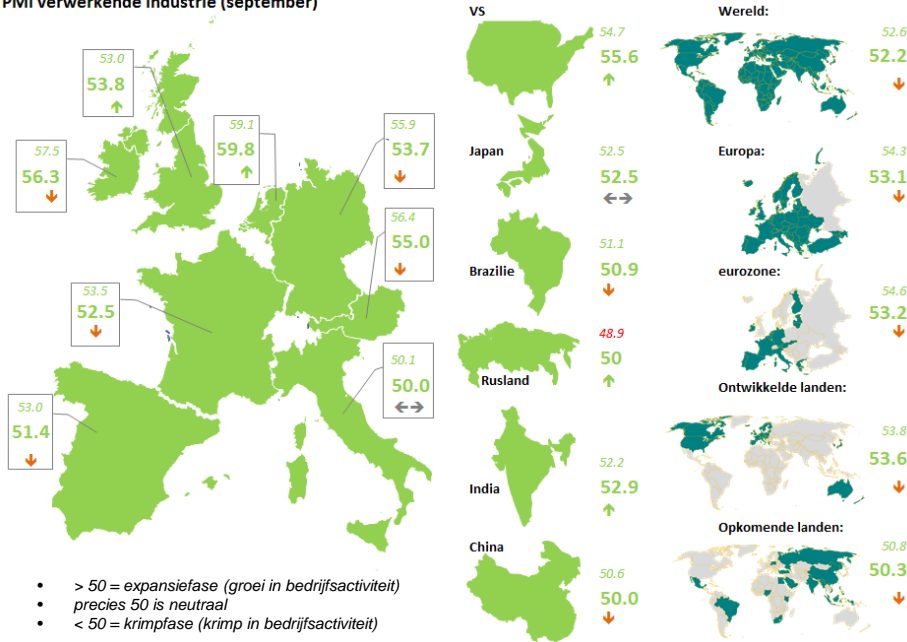
% van het aantal industriële ondernemers dat belemmeringen ervaren

3 Vertrouwensindicatoren – industrieel vertrouwen internationaal

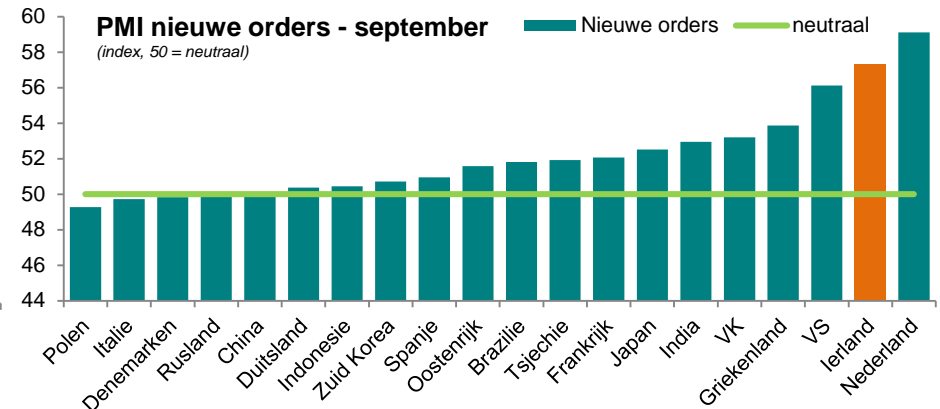
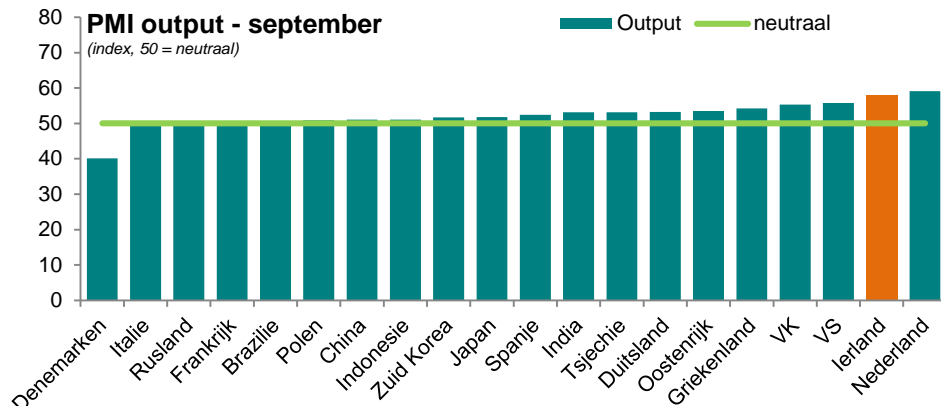
In aantal landen veel nieuwe orders verwacht, eurozone en China minder optimistisch.

PMI verwerkende industrie (september)

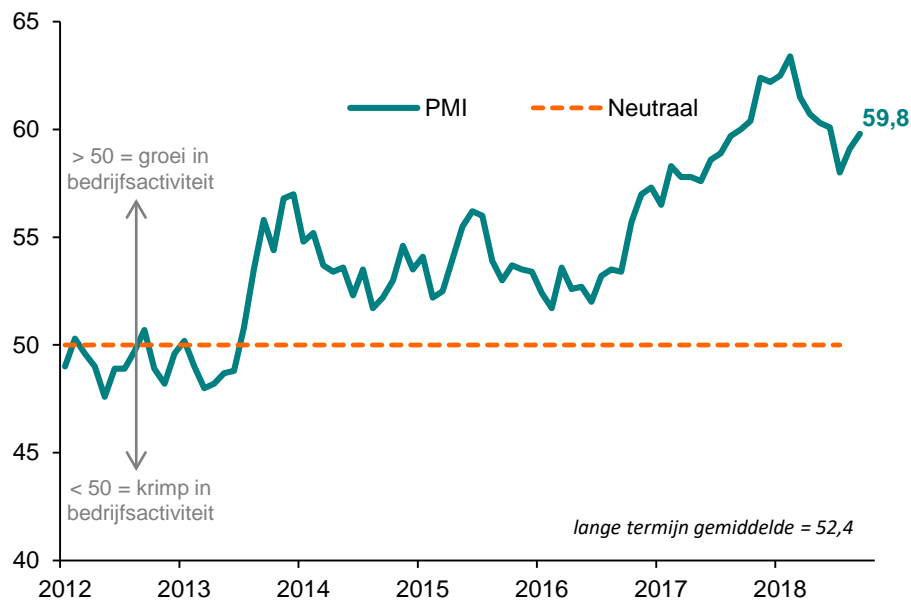
- ▶ Na lang getob over een dreigende handelsoorlog is het sentiment over de bedrijfsactiviteit weer wat hersteld. In grote economieën zoals de VS, het VK, India, Japan, Frankrijk en Brazilië worden veel nieuwe orders verwacht.
- ▶ Tussen China en de VS is de discussie over handelstarieven geëscaleerd. China scoort inmiddels een PMI van 50, precies op de grens tussen groei en krimp.
- ▶ In de eurozone is de groei vertraagd door minder internationale handel. Dat is ook te zien aan de verder gedaalde PMI's. Nederland vormt een positieve uitzondering, net als Ierland. In Polen en Italië wordt een kleine krimp verwacht.
- ▶ De Deense industrie had een opvallend slechte zomer met flinke krimp. De PMI voor nieuwe orders tikt nu weer bijna de 50 aan, dus het ergste leed lijkt geleden.

- > 50 = expansiefase (groei in bedrijfsactiviteit)
- precies 50 is neutraal
- < 50 = krimpfase (krimp in bedrijfsactiviteit)

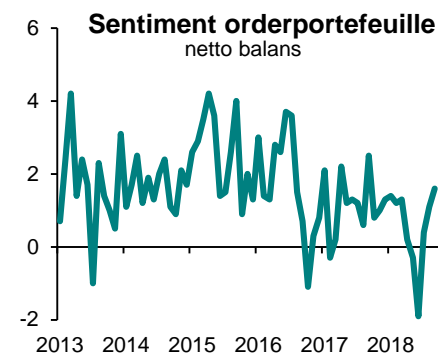
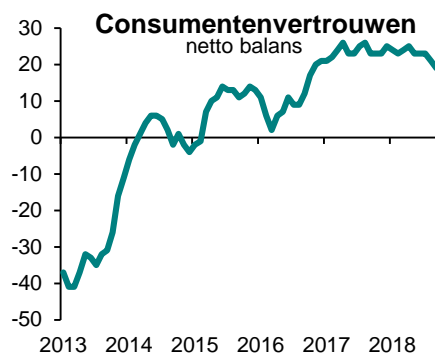
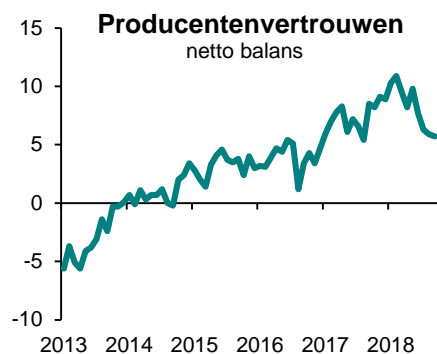
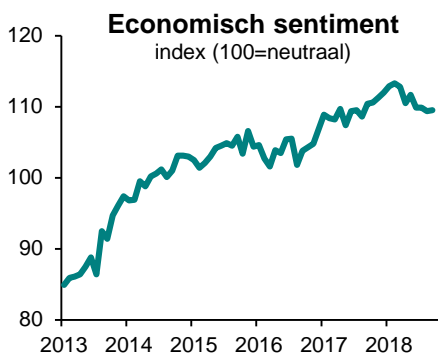

3 Vertrouwensindicatoren – industrieel vertrouwen Nederland

Bedrijfsactiviteit veert wat op na zomerdipje

- ▶ De PMI in Nederland lijkt een zomerdipje achter de rug te hebben. Vanaf juni zwakte de PMI af, maar in september zag het plaatje er alweer zonniger uit.
- ▶ Ook het sentiment over de orderportefeuille lijkt hersteld. In augustus schoot de netto balans omhoog naar 1,6, na een min van 1,9 in juni, het laagste cijfer in jaren.
- ▶ Dit zomerdipje had vermoedelijk te maken met zorgen over een mogelijke escalatie van het handelconflict dat was aangezwengeld door de Amerikaanse president Trump. Inmiddels lijken de verhoudingen tussen de VS en Europa wat genormaliseerd en dat zou het opveren van het sentiment over de orderportefeuille kunnen verklaren.
- ▶ Toch zijn de overige vertrouwensindicatoren nog niet hersteld. Ook het consumentenvertrouwen daalde sinds augustus licht.

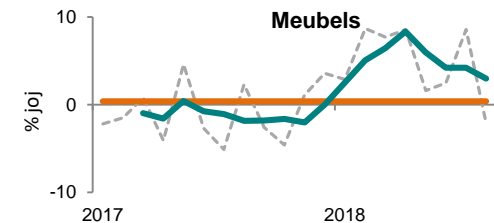
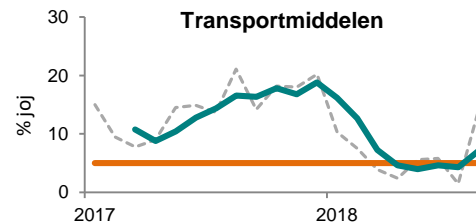
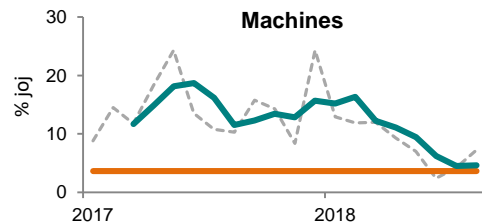
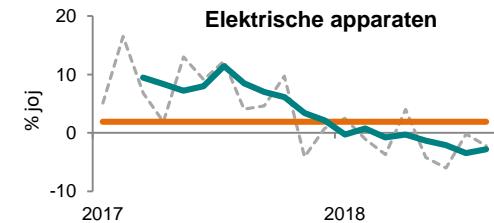
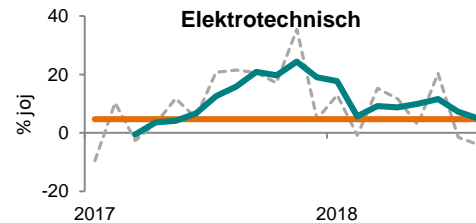
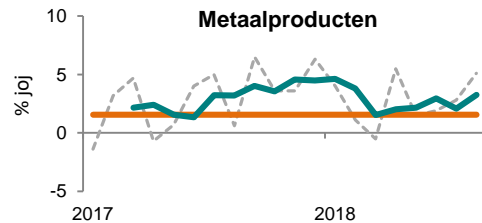
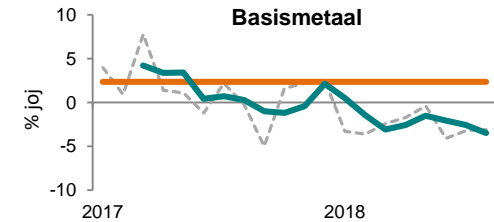
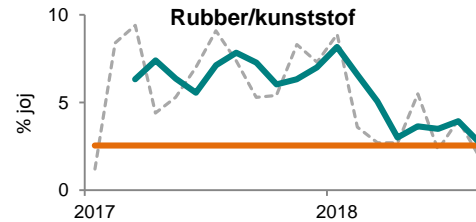
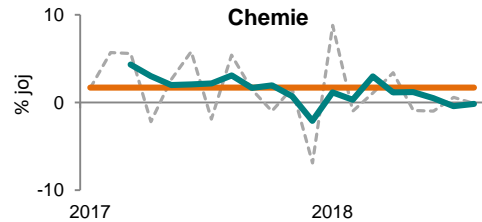
4 Industriële productie

Groei industriële productie vlakkt af

Groei gemiddelde dagproductie industriële branches (in % op jaarbasis)

Legenda:

- - = productie ontwikkeling
- = 3-mnd voort-schr. gem.
- = lange termijn gemiddelde

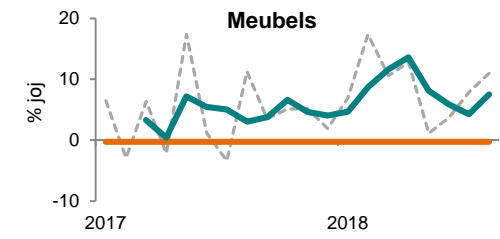
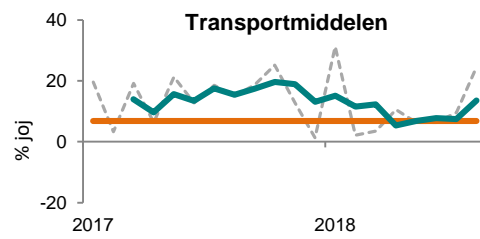
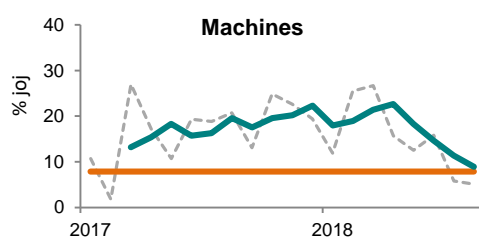
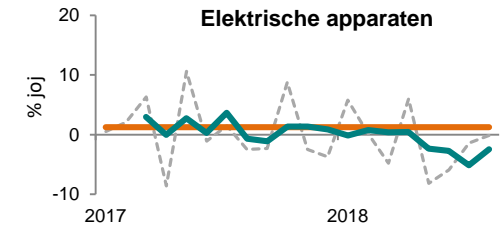
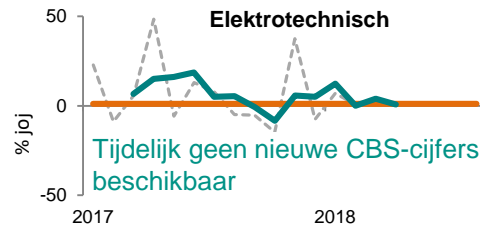
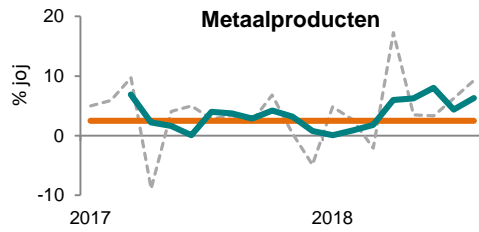
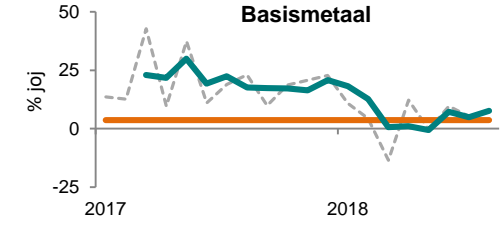
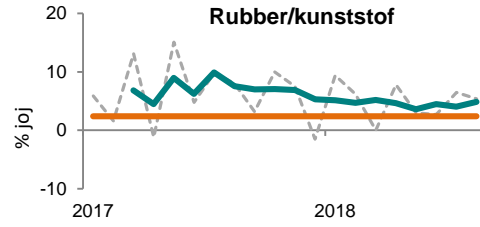
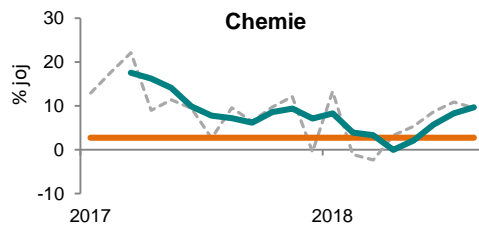
- ▶ In 2017 groeide in de meeste branches de productie fors, met percentages flink boven het langjarig gemiddelde. Maar dit jaar lijkt de groei af te vlakken. De meeste branches groeien nog wel, maar niet meer boven het langjarig gemiddelde.
- ▶ De metaalproducten- en transportmiddelenindustrie beleefden een mooie augustusmaand, na een relatief slappe zomer.
- ▶ Opvallend is de krimp van de elektrotechnische industrie, die over de eerste helft van 2018 nog zo mooi groeide.
- ▶ In de basismetaal- en elektrische apparatenindustrie is het nog steeds kommer en kwel, een gevolg van dalende vraag uit het buitenland.

5 Omzetontwikkelingen

Ook de omzetgroei vakt af, maar niet in alle branches

Groei totale omzet industriële branches (in % op jaarbasis)

Legenda:
 - - - = omzet ontwikkeling
 - - - = 3-mnd voortschr. gem.
 - - - = lange termijn gemiddelde

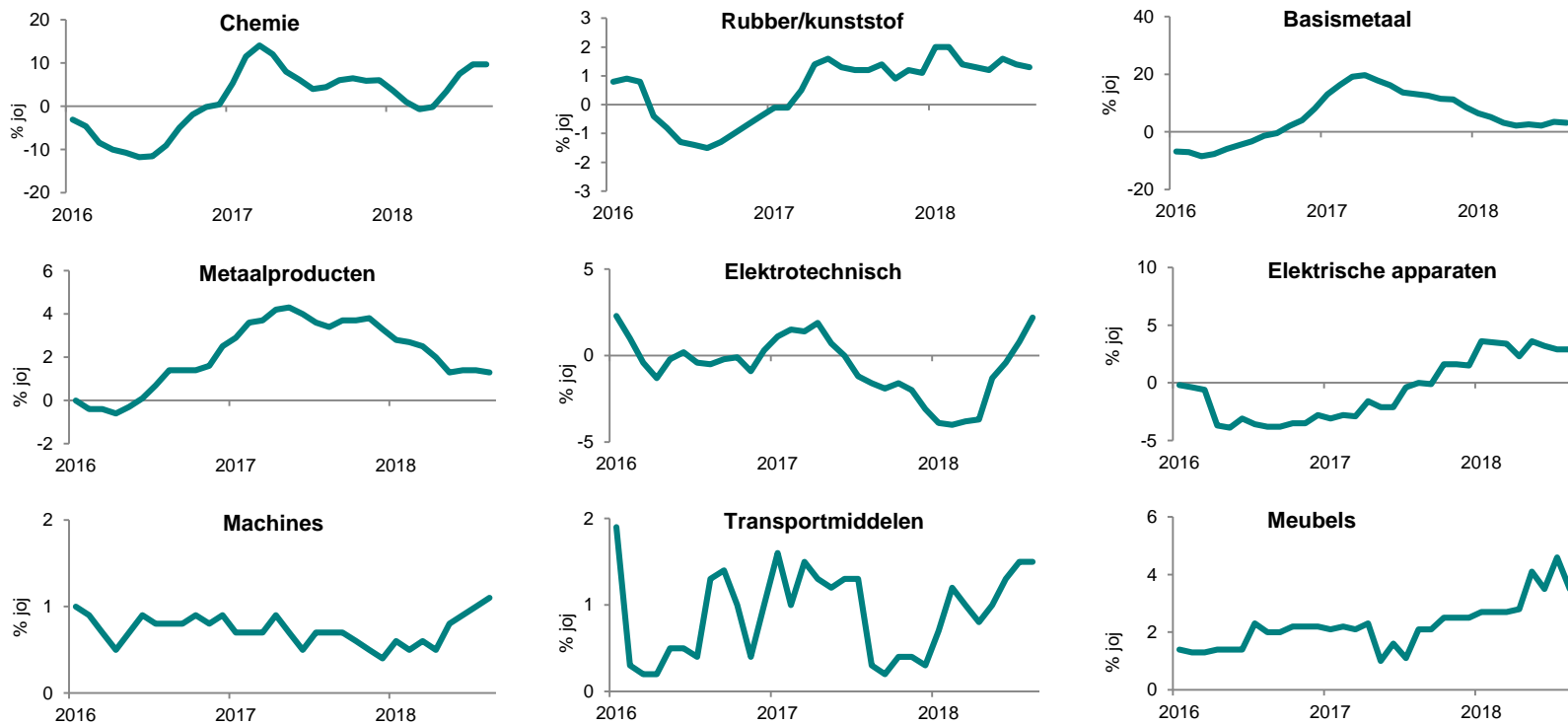

- ▶ In de eerste zeven maanden van 2018 is de omzet in de industrie met gemiddeld 6,9% toegenomen op jaarbasis. De omzet uit binnenlandse activiteiten nam in deze periode toe met 7,7%, de omzet uit buitenlandse activiteiten groeide met 6,5%.
- ▶ De omzet in de transportmiddelenindustrie groeide in augustus met maar liefst 23,6%. Dat was geheel te danken aan de vraag uit het buitenland. De buitenlandse omzet nam in augustus namelijk met 30,5% toe ten opzichte van augustus vorig jaar. De gemiddelde groei dit jaar tot en met augustus is 13,8%. Dat is flink boven het langetermijngemiddelde van 7%.
- ▶ De omzetgroei van de machine-industrie is onder het langetermijngemiddelde gedoken. Dat komt vooral door een afname van de binnenlandse vraag. De omzetgroei van de elektrische apparatenbranche bleef juist op de been dankzij binnenlandse vraag.

6 Trends in afzetprijzen

Afzetprijzen industrie zijn aan het stijgen.

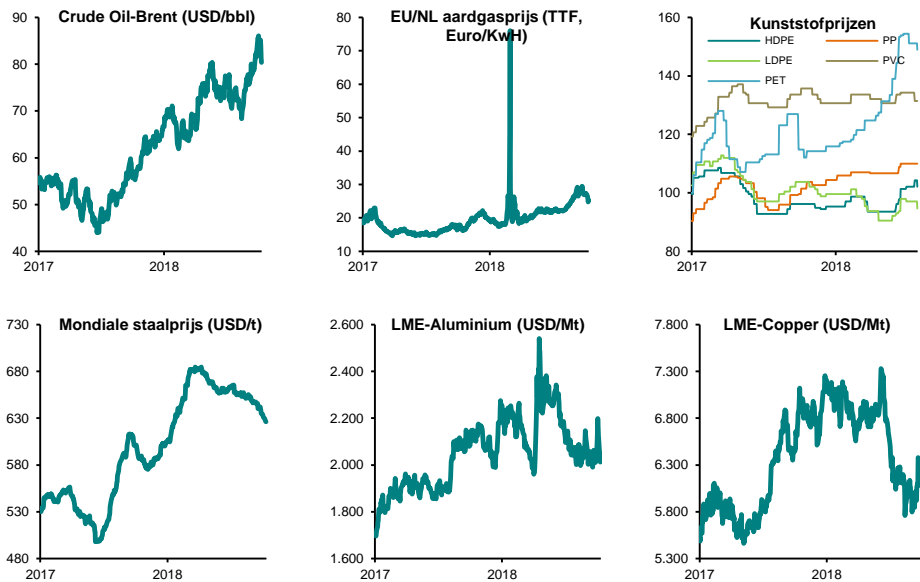
Afzetprijs
ontwikkeling
industriële
branches
(in % op
jaarbasis)

- ▶ In veel industriële branches is de afzetprijs afgelopen zomer gestegen.
- ▶ In de chemische industrie, de basismetaal- en metaalproductenindustrie, maar ook in de rubber- & kunststofindustrie is de trend in de afzetprijs met name van belang voor de omzetontwikkeling. Daar is de relatie tussen deze twee erg hoog. De afzetprijzen in deze branches zijn op hun beurt weer sterk afhankelijk van de trends in grondstofprijzen. Deze worden internationaal bepaald en daar heeft de ondernemer weinig grip op.
- ▶ Na een jaar dalen zijn de afzetprijzen in de elektrotechnische branche sinds juli weer aan het stijgen.

7 Grondstofprijis- en valutaontwikkelingen

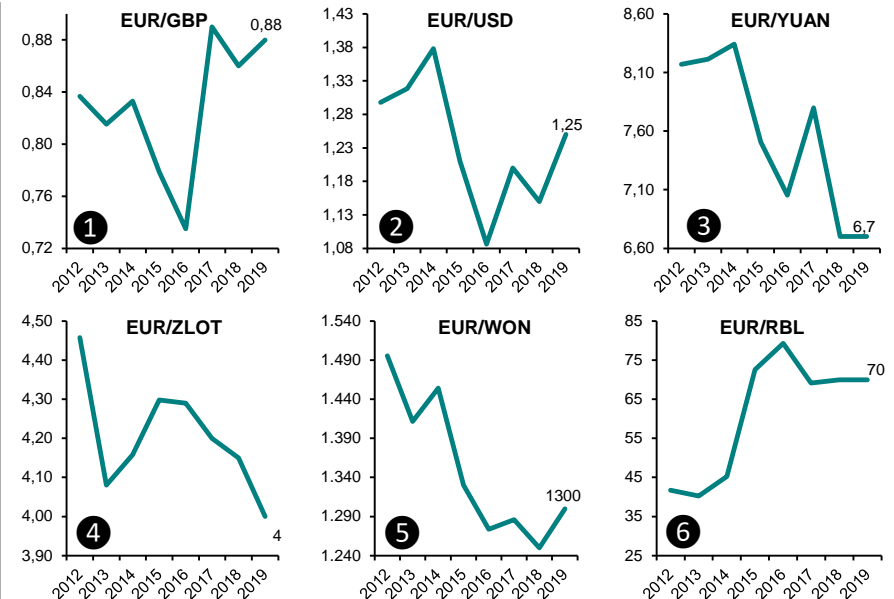
Olie, gas en metalen worden duurder

Figuur kunststofprijzen in index (1 januari 2015 = 100)

- ▶ De energieprijzen zijn de afgelopen maanden sterk gestegen. Het positieve sentiment bij energie werd grotendeels teniet gedaan door prijsdalingen bij de meeste basis- en edelmetalen. Dit ondanks het recente herstel van deze metaalprices en diverse agrarische grondstoffen.
- ▶ Aanbodproblemen en sterke vraag blijven naar verwachting zorgen voor hogere prijzen voor olie en gas.
- ▶ Voor koper en nikkel denken wij dat er tekorten kunnen ontstaan als gevolg van sterke vraag. Aangezien de LME-voorraden toch al onder druk staan, lijken de prijzen van deze metalen verder te kunnen stijgen.

Euro kan in 2019 weer sterker worden

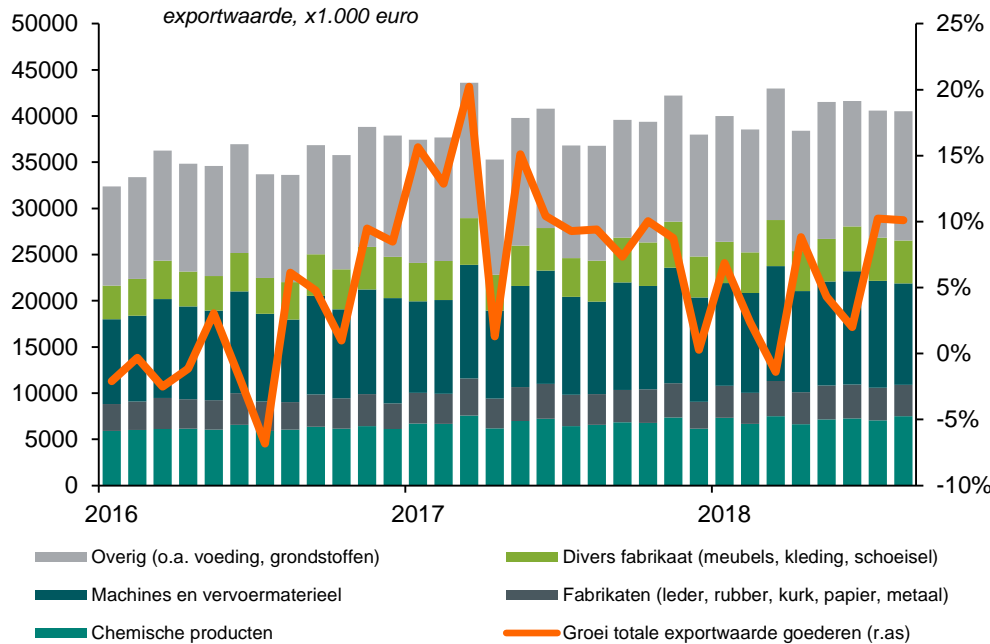

(top 6 niet-eurolanden in exportwaarde: 1) VK, 2) VS, 3) China, 4) Polen, 5) Zuid Korea, 6) Rusland)

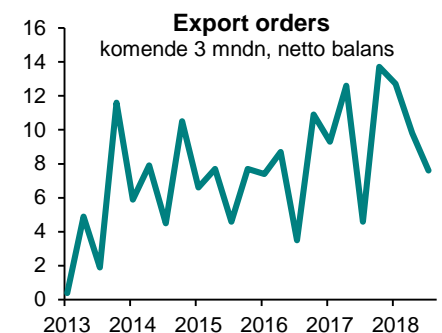
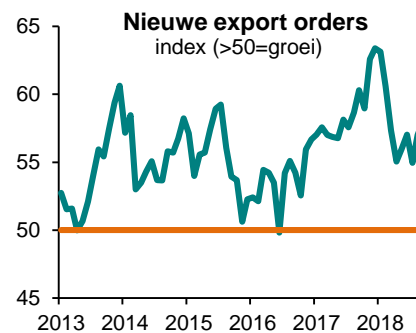
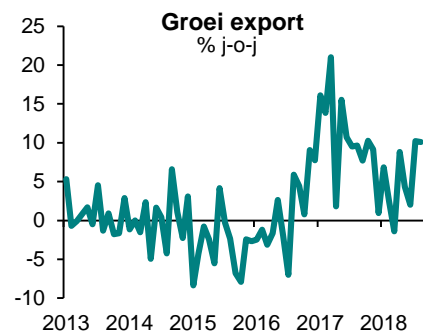
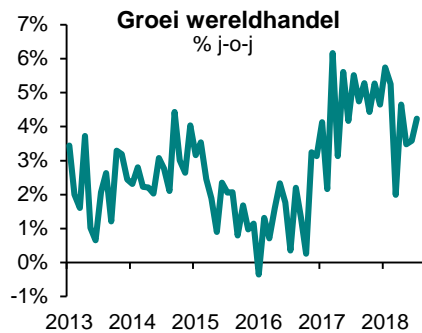
- ▶ De euro is de laatste maanden wat verzwakt. Voorlopig verwachten we geen sterkere euro, maar volgend jaar kan de munt stijgen. De markten gaan er namelijk rekening mee houden dat de renteversillen tussen de VS en de eurozone zullen afnemen. De Fed stopt naar waarschijnlijk in het tweede kwartaal met het verhogen van de rente.
- ▶ De ECB schat in dat de kerninflatie tegen het einde van dit jaar zal oplopen.
- ▶ Wij gaan uit van een lagere inflatie dan de ECB en daarom verwachten wij een eerste renteverhoging niet na de zomer, maar pas in december 2019.

8 Trends in export

Export bleef groeien tijdens onzekere zomer

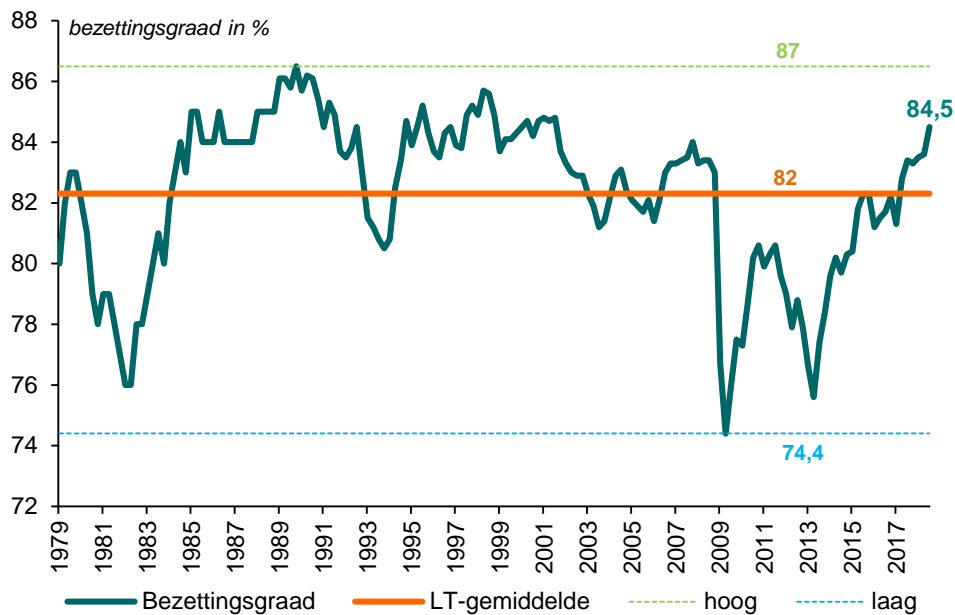

- ▶ Export is belangrijk voor de Nederlandse industrie. De groei van de export kwam in juli en augustus uit op 10%. Dat is het hoogste tempo sinds oktober vorig jaar. De eerste helft van 2018 was niet zo goed als dezelfde periode in 2017, maar de zomer was redelijk.
- ▶ Vooral de export van transportmiddelen groeide sterk (zie ook pagina 10). De export van de machine-industrie was in augustus veel hoger dan in dezelfde periode vorig jaar.
- ▶ Bij andere exportgoederen (chemische producten en diverse fabrikaten) ligt het groeitempo aanzienlijk lager ten opzichte van de groei uit 2017. De PMI export orders daalde van januari tot en met april stevig. Het vertrouwen werd flink geraakt door het handelsconflict. Vanaf mei is het sentiment weer wat aangetrokken. De index voor nieuwe export orders herstelde zich in september enigszins van een zomerdipje.

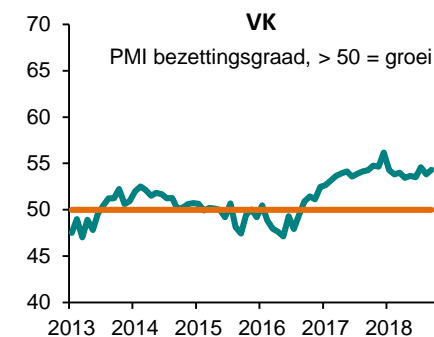
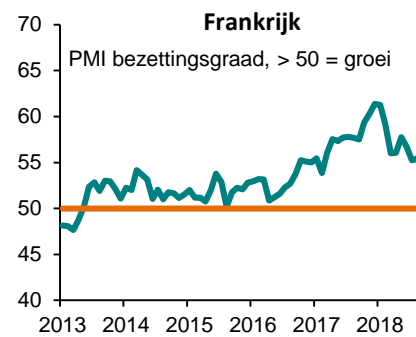
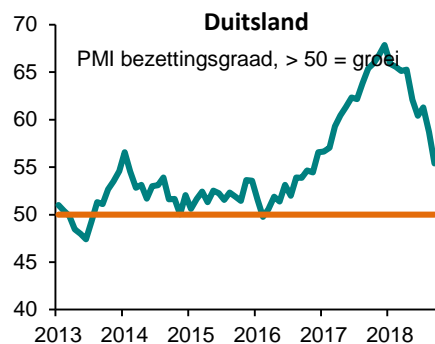
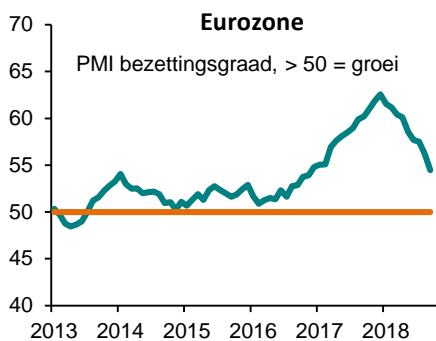

9 Bezettingsgraad

Bezettingsgraad in de industrie nog verder toegenomen

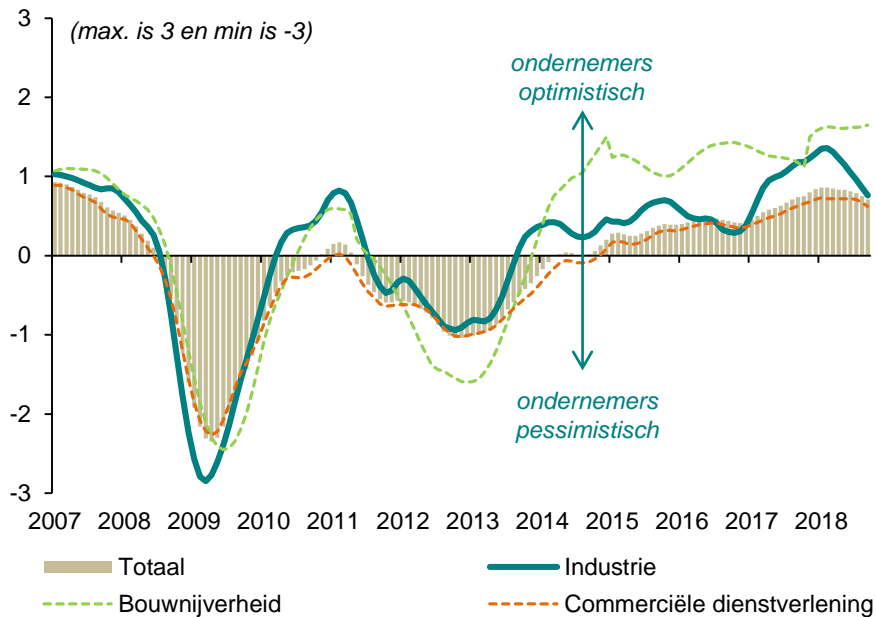

- ▶ De bezettingsgraad in de industrie was in april terug op het niveau van voor de crisis van begin 2008. Het cijfer lag daarmee al boven het langetermijngemiddelde. Sinds april is de bezettingsgraad nog verder toegenomen naar 84,5%, een niveau dat sinds 2001 niet is voorgekomen.
- ▶ Ook in andere landen geeft de PMI wat betreft de bezettingsgraad nog altijd groei aan, maar in Duitsland en in de eurozone is die groei wel aan het vertragen, waarschijnlijk vanwege de zwakke internationale handel in de eurozone en de onzekerheid rond het handelsconflict met de VS.
- ▶ De bezettingsgraad is het hoogst in de meubelindustrie (91,4%), de elektrotechnische industrie (88,9%) en de elektrische apparatenindustrie (87,5%). In de machine-industrie bleef de bezettingsgraad ongeveer gelijk (86,0%).

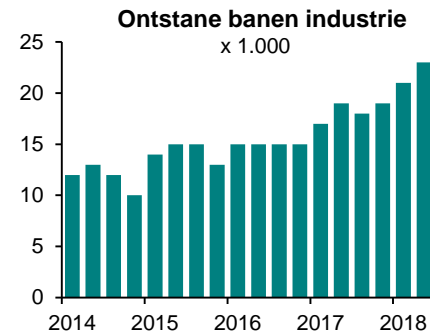
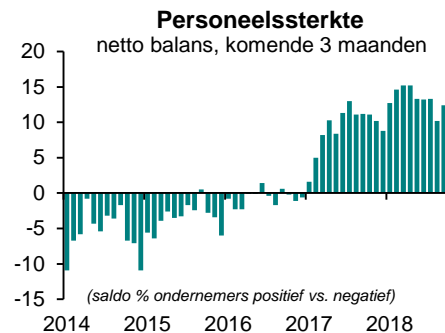
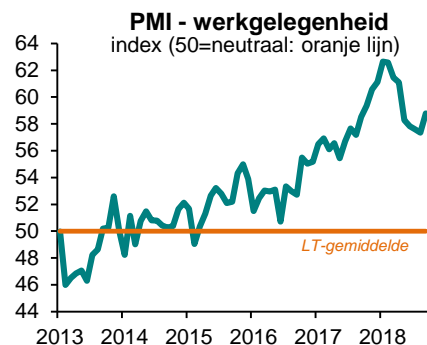
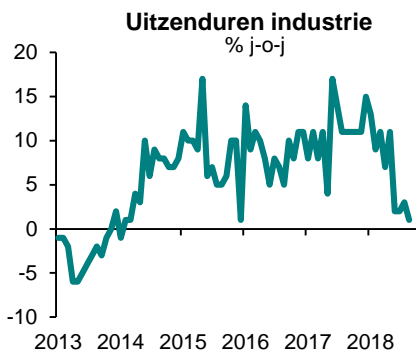

10 Arbeidsmarkt

Tekort aan personeel is groot, maar werkgelegenheid groeit wel langzamer

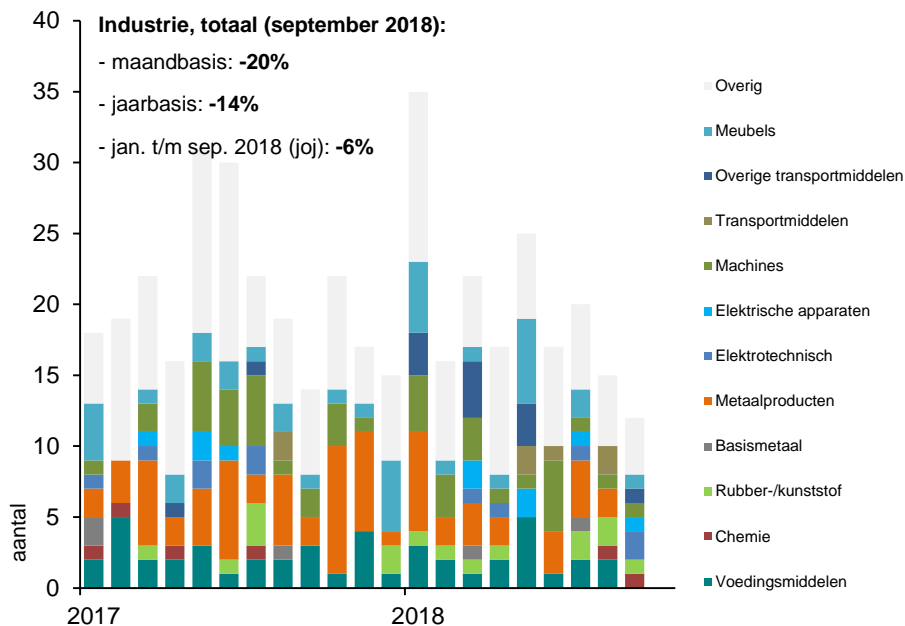

- ▶ Ondernemers in de industrie waren de laatste maanden iets minder optimistisch over de ontwikkeling van het aantal vacatures. De vraag naar arbeid is nog steeds hoog, maar wat minder hoog dan op het hoogtepunt begin dit jaar.
- ▶ De jaar-op-jaar groei van het aantal uitzenduren in de industrie viel terug naar 2% in juni en slechts 1% in september. De index PMI voor werkgelegenheid maakte in september wel weer een licht opwaartse beweging.
- ▶ Nog steeds geldt echter dat vrijwel alle industriële branches het personeelstekort als de voornaamste belemmering zien, vooral de metaalproductenbranche (32,7%).

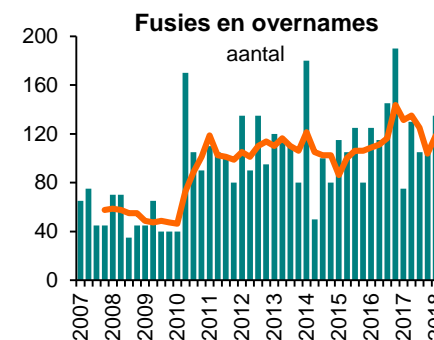
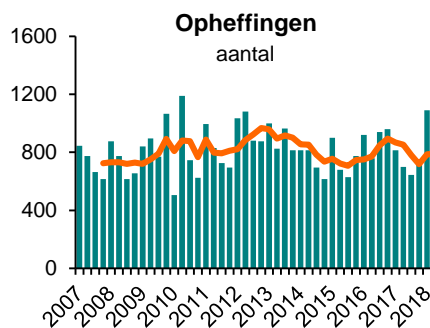
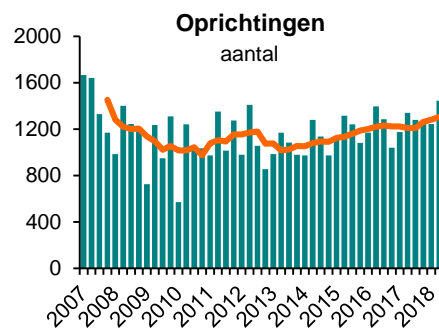
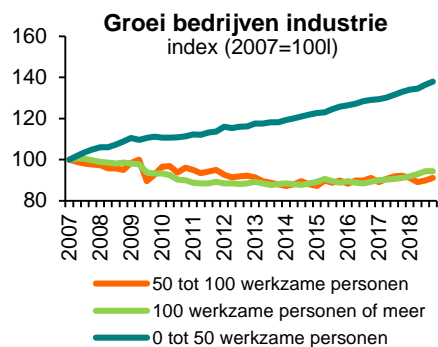

11 Bedrijvendemografie

Daling aantal faillissementen in de industrie zet door

- ▶ Tot en met september 2018 gingen in totaal 179 industriële bedrijven failliet en dat is 11 minder in dezelfde periode vorig jaar. Dit komt neer op een afname van 6%.
- ▶ Sinds juni is het aantal faillissementen fors lager. Tot en met mei dit jaar was er juist een toename van 8% op jaarbasis. Dat kwam vooral door een sterkere groei van het aantal faillissementen in de machine- en elektrische apparatenindustrie.
- ▶ Het gaat nog steeds goed met de industrie, wat te zien is aan de neerwaartse trend van het aantal faillissementen.
- ▶ In de metaalproducten- en machine-industrie zijn tot dusver de meeste faillissementen geregistreerd.

De oranje lijn in bovenstaande figuren is het voortschrijdende gemiddelde (4 perioden)

A Appendix – Contactgegevens en disclaimer

Over de auteur

Albert Jan Swart is sectoreconoom bij ABN AMRO. Binnen de afdeling Sector Advisory richt hij zich op de sectoren Industrie en Transport & Logistiek. Hij doet onderzoek naar nieuwe ontwikkelingen, bijvoorbeeld op het gebied van technologie of de arbeidsmarkt. Zijn aandacht gaat ook uit naar de manier waarop ondernemers op deze ontwikkelingen proberen in te spelen bij het bepalen van hun strategie. Hij gaat graag bij bedrijven langs om daarover in gesprek te gaan.

Voorheen werkte Albert Jan als financieel journalist, onder meer bij De Telegraaf, en als data-analist op de afdeling Strategie bij informatieleverancier Elsevier, onderdeel van RELX Group. Studeren deed hij ook: Duits (in Berlijn), Nederlands (in Nederland) en Bedrijfskunde (aan Nyenrode).

Albert Jan Swart

Sectoreconoom Industrie, Transport & Logistiek

ABN AMRO Sector Advisory

[Voor meer sectorkennis, zie insights.abnamro.nl](https://www.abnamro.nl/insights)

Disclaimer

This document has been prepared by ABN AMRO. It is solely intended to provide financial and general information on the sector developments in the Netherlands. The information in this document is strictly proprietary and is being supplied to you solely for your information. It may not (in whole or in part) be reproduced, distributed or passed to a third party or used for any other purposes than stated above. This document is informative in nature and does not constitute an offer of securities to the public, nor a solicitation to make such an offer.

No reliance may be placed for any purposes whatsoever on the information, opinions, forecasts and assumptions contained in the document or on its completeness, accuracy or fairness. No representation or warranty, express or implied, is given by or on behalf of ABN AMRO, or any of its directors, officers, agents, affiliates, group companies, or employees as to the accuracy or completeness of the information contained in this document and no liability is accepted for any loss, arising, directly or indirectly, from any use of such information. The views and opinions expressed herein may be subject to change at any given time and ABN AMRO is under no obligation to update the information contained in this document after the date thereof.

Before investing in any product of ABN AMRO Bank N.V., you should obtain information on various financial and other risks and any possible restrictions that you and your investments activities may encounter under applicable laws and regulations. If, after reading this document, you consider investing in a product, you are advised to discuss such an investment with your relationship manager or personal advisor and check whether the relevant product –considering the risks involved- is appropriate within your investment activities. The value of your investments may fluctuate. Past performance is no guarantee for future returns. ABN AMRO reserves the right to make amendments to this material.

© ABN AMRO, 2018

Teksten zijn afgesloten op 24 oktober 2018